

"שנינו ביחד וכל אחד לחוד": תהליכי ספרציה-אינדיבידואציה אצל תאומים בראי הטיפול הדיאדי

מאת: שלומית חסיד, איויה שלח, ורדית קצב ונפתלי שוורץ, בוגרי תכנית מונסים בביה"ס לטיפול באמצעות אמנויות, אוניברסיטת חיפה. עבודה במסגרת סמינר "טיפול דיאדי באמצעות אמנות" / ד"ר דפנה רגב.

ובטיפול בתאומים, ועלתה המודעות של אנשי המקצוע למתן עזרה למשפחות אלו (Sandbank, 1999).

הורות לתאומים מתאפיינת בצורך ללמוד ולתכנן הן את העולם הטכני והן (ובעיקר) את העולם הרגשי באופן שיאפשר להתחשב בצרכים של שני תינוקות בו-זמנית. מצב ה"בו-זמניות" מייצר מספר מאפיינים ייחודיים להורות, שמלווים אותה.

במאמר זה נתאר את מאפייני ההתקשרות אם-ילד בהווה התאומית ואת הקושי הכרוך בתהליך ההיפרדות (ספרציה-אינדיבידואציה), ביחסי הגומלין ובתחרות על המשאבים ההוריים. בהמשך לכך נתאר את ייחודו של הטיפול הדיאדי בתאומים אותו נדגים באמצעות תיאור מקרה של טיפול דיאדי בתאומים זהים.

בשנים האחרונות ישנה עלייה דרמטית בלידות מרובות עוברים. בהתאם לכך גוברת ההתעניינות בגידול ובטיפול בתאומים, וישנה מודעות מתפתחת למורכבות שהתנהלות זו מצריכה הן מההורים והן מאנשי המקצוע המסייעים למשפחה. במאמר זה נציג תיאור מקרה של תאומים שטופלו במרכז טיפולי על ידי שתי מטפלות באמצעות אמנויות מדיסציפלינות שונות. תהיות סביב אופי הטיפול וסוגיות טיפוליות יוארו באמצעות ויניטות טיפוליות. נדון במאפייני ההתקשרות אם-ילד הייחודיים להווה התאומית ובקושי הכרוך בתהליך ההיפרדות ביחסי הגומלין ובתחרות על המשאבים ההוריים. בהמשך לכך נתאר את ייחודו של הטיפול הדיאדי בתאומים ואת המורכבות שכרוכה בכך. כמו כן, נתייחס למושגים מעולם הפסיכולוגי של תאומים כמו "בו-זמניות" והזדהות הדדית בין התאומים.

מילות מפתח: תאומים, טיפול דיאדי; טיפול באמצעות אמנויות, ספרציה – אינדיבידואציה.

סקירת ספרות

מאפיינים ייחודיים בקשר אם-ילד בהורות לתאומים

התקשרות

תיאורית ההתקשרות, אשר פותחה על ידי בולבי (Bowlby, 1980, 1988), עוסקת בקשרים הרגשיים הנרקמים בין התינוק לבין הדמות המטפלת בו. על פי תיאוריה זו, היחסים המוקדמים עם הדמות המטפלת מתגבשים לתוך ייצוג פנימי של קשר ושל ה"עצמי", והם מהווים את הבסיס להתפתחות וגיבוש דפוסי ההתקשרות במהלך החיים (O'Connor & Croft, 2001). תיאורית ההתקשרות מדגישה את ההשפעה של הייצוג הפנימי של ההתקשרות ההורית ואת ההתנהגות ההורית עצמה (O'Connor, Croft, & Steele, 2000). מנקודת מבט אבולוציונית נראה כי תינוקות לא יורשים דפוסי התנהגות קבועים, אלא ניחנו בדרכים גמישות המאפשרות להם להסתגל

מבוא

שני העשורים האחרונים קיימת עלייה דרמטית בלידות מרובות עוברים. בשנת 1999 דווח על 27.4 לידות כאלו לכל אלף לידות בארה"ב. לידת תאומים עלתה בשיעור של 47%, ולידות מרובות יותר (שלישיות, רביעיות ויותר) עלו גם הן באופן מרשים (Hetherington, 1999).

הגידול בלידות מרובות עוברים הוא תוצר של מספר גורמים: אוכלוסיה בריאה יותר, התפתחות הרפואה והטכנולוגיה בעיקר בתחום הפוריות, וכן שינויים חברתיים שהביאו נשים רבות לאחר בהקמת המשפחה ולהביא לעולם ילדים בגיל מבוגר יותר. בהתאם לכך גוברת ההתעניינות בגידול

מהם. קשיים אלו עשויים להתבטא בתהליכי התפתחות ייחודיים אצל תאומים (Goshen-Gottstein, 1980). תפקידה המרכזי של האם בכלל ואם לתאומים בפרט הוא להבטיח גידולם של שניים בעלי צרכים דומים בתנאים ייחודיים, שיבטיחו השגת היעד של נפרדות פסיכולוגית ביניהם לרבות גיבוש זהות ייחודית ואינדיבידואציה אישית (Mahler, Pine & Bergman, 1975). האיזון בין ה"ביחד" וה"לחוד" הוא משימתם המרכזית של ההורים, המחנכים והילדים התאומים עצמם (פלוטניק, 2003).

תהליכי ספרציה-אינדיבידואציה

במחקר שערכו סמילנסקי ועמיתיה (1990) בקרב ילדים תאומים והוריהם בישראל נמצא כי לתאומים קשיים רבים בפיתוח המובדלות העצמית. אטנסיו (Athanasios, 1986) מתארת את הקשיים של תאומים סביב יחסים סימביוטים בריאים עם האם, כאשר בן הזוג התאום נמצא תמיד בין האם לבין הילד. הימצאות זו יכולה להביא למצב שהנוכחות הקבועה של אדם שלישי נחוות כחודרת לסימביוזה עם האם ואינה מאפשרת את העידוד הנחוץ לו בשלב הספרציה-אינדיבידואציה.

תיאוריית הספרציה-אינדיבידואציה של מאהלר (Mahler, Pine & Bergman, 1975) יכולה להסביר גם את ההתפתחות הפסיכולוגית של תאומים, מאחר שהיא אינה שונה מזו של ילדים יחידים. אולם אין ספק, כאמור, שיש לראות את התפתחות התאומים כנושא ייחודי ומורכב בתוך תיאוריית ההתפתחות הפסיכולוגית הכללית, מאחר שתהליך היווצרות המובדלות אצל תאומים הוא כפול: על כל אחד מהם להיפרד מאמו (ככל הילדים) וגם להיפרד מהאח התאום (באור, 2004; סמילנסקי, 1990). הגורם המייחד את יחסי התאומות (twins) הוא הנוכחות המתמדת של אדם נוסף, בן אותו גיל, העובר את אותן משימות התפתחותיות עם אותה אם (Siemon, 1980). התנהלות זו מתקזת לתוך המושג "בו-זמנית" אשר מהווה מושג מפתח בהבנת ייחודה של הסיטואציה התאומית. האדם היחיד שהיא באופן קבוע בתחום התפיסה של התינוק התאום איננו האם, אלא התינוק השני (Ablon et al., 1986). על כן, יעדיפו התאומים את ההתחברות וההתמזגות זה לזה. זה טיבעו ומהותו של הקשר התאומי. הם מתחרים זה בזה על הנוכחות האימהית מרגע לידתם – עובדה אשר הופכת אותם לשותפי גורל, שיבקשו למצוא נחמה איש אצל רעהו. בהיעדר התערבות והכוונה במצב זה, לא תיבנה הישות הנפרדת של כל אחד מהם, אלא הם יהפכו לישות מאוחדת, שבה כל אחד הוא חצי מהשלם (פלוטניק,

לנסיבות מיוחדות ובמיוחד לשינוי אסטרטגיות הוריות מותנות (Belsky, 1999). אסטרטגיות התקשרות בטוחה, לא בטוחה ונמנעת הן תוצאה של דפוסי התנהגות הורית רגישה ועקבית, או לא רגישה ועקבית, או לא עקבית (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978). לאור האמור לעיל ניתן לומר כי שלושה מרכיבים הם בעלי תפקיד בהתקשרות של אמהות כלפי ילדיהן: ההיסטוריה האישית של האם, מאפייני הילד והעמדות האימהיות שהתפתחו מההתנסויות של האם עם הילד. עם זאת, מנקודת מבט מתודולוגית שלושת מרכיבים אלה מעורבים זה בזה, כפי שהיטיב לתאר זאת הינדה (Hinde, 1997) באומרו שהאינטראקציה העכשווית עשויה להיות מושפעת על ידי אינטראקציות מן העבר ומציפיות לאירועים בעתיד. כמו כן, התנהגות כלשהי עשויה לחזור על עצמה או להפסק עקב האופן שבו המשתתפים חושבים עליה בין האינטראקציות (שם, 1997). במחקרים שהשוו בין התקשרות של תאומים לזו של תינוקות יחידים נמצא כי תינוקות תאומים לא התגלו כבעלי סיכון להתקשרות "לא בטוחה" יותר מיחידים, וכי מאפייני התהליך התורמים להתקשרות "בטוחה" היו דומים לאלו המקובלים אצל תינוקות יחידים (Minde, Corter, & Goldberg, 1986). עם זאת לא ניתן להתעלם מכך שלידת תאומים יוצרת מצב בעל מאפיינים משלו בקונטקסט ההתפתחותי והפסיכולוגי הכללי הנורמטיבי. עובדה זו נכונה גם לגבי הורות לתאומים אשר שלבי ההתפתחות ומאפייני ההתקשרות שלה מושפעים מהתנאים הייחודיים, הנובעים מהורות לשני תינוקות שמצטרפים למשפחה בו-זמנית. לא מדובר בחריגות (כבעבר), אלא בקביעתן של נורמות המותאמות לייחודיות מצב זה. כפל המטלות, הוא הבסיס לפסיכולוגיה הייחודית להורי תאומים לעומת הורים לילד יחידאי (פלוטניק, 2003).

פלוטניק (2003) מציינת, כי אחד הקשיים המאופיינים בהתקשרות אם-תינוק אצל תאומים הוא לעיתים הצורך להסתגל לכניסתו של "עוזר" לקשר הזה, לרוב קרוב משפחה, ולעיתים במטפלת זרה שהופכת במהרה להיות חלק מהמשפחה. נוכחותו של "עוזר" בשלב רגיש זה בחיי המשפחה נחוות פעמים רבות כמפריעה לדיאדה "אם-תינוק", המקשה עוד יותר על התפתחותה של הבועה האוטוסיטית ועל ההתקשרות הבטוחה שצריכה להיבנות בין ההורים לתינוקותיהם.

ההתקשרות אם-תינוק בתאומים מתאפיינת בצורך של האם לטפל בשני תינוקות בו-זמנית – הן מהבחינה המעשית והן מהבחינה הפסיכולוגית. הטיפול הבו-זמני בתינוקות תאומים עלול ליצור קשיים ביצירת האינטראקציה בין האם לכל אחד

לטשטוש הזהות ולחוסר מובחנות בין ה"עצמי" לבין האובייקט, כלומר האח התאום (סמילנסקי, 1990). ויניקוט (2001) טען, שכל תינוק יכול לסבול מבעיית זהות, אך תאומים בהכרח סובלים ממנה. התאומים מבטאים את הכמיהה האנושית להתמוזגות ולהתאחדות, כמיהה שכל יחיד מהם אינו יכול להגשימה.

לפיכך, חשיבותם של יחסי האם-ילד המוקדמים לצורך גיבוש צרכיו ואישיותו של הילד נמצאים בבסיס תהליך הספרציה-אינדיבידואציה (Mahler, Pine & Bergman, 1975). בתהליך זה הילד חווה בהדרגה את היותה של האם נפרדת ממנו, דבר המאפשר לו לגבש את עצמיותו, לחוש תחושת אינדיבידואליות ולהשיג מידה מסוימת של קביעות רגשית של האובייקט. הוא אמור להפנים את אימו באופן חיובי ויציב, וכפועל יוצא מכך יצליח לתפקד בנפרד ממנה. אולם, במקרה ייחודי של תאומים נראה כי בנוסף למערכת היחסים הראשונה עם האם, ישנן מערכות יחסים משמעותיות נוספות המשפיעות על תהליך התפתחות צרכיו ואישיותו של הפרט. מערכות יחסים אלו, המתעצבות במסגרת הסביבה המיידית, כוללות את המשפחה בכלל והאח התאום בפרט.

תחרות על משאבי ההורים

שנת החיים הראשונה מאופיינת אצל כל התינוקות בתנאים של תלות קיומית ורגשית בהורה. אולם בשונה מתינוקות יחידים, אצל ילודים תאומים מצבי התחרות על השגת תשומת לבו של ההורה מהווים נקודת ציון מרכזית מראשית חייהם (פלוטניק, 2003). למרות שאגרסיה ותחרות הינן נפוצות בין האחים ובמערכות יחסים אחרות, עוצמת התחרות בקשר התאומי היא יוצאת דופן. הנוכחות המתמדת של התאום מביאה למאבק להבטחת הנגישות לאם. תאום עשוי לגדול עם האידיאה שכל תסכוליו נגרמים על-ידי נוכחות התאום הנוסף. בנוסף לכך, האמצעים הייחודיים העומדים לרשות התאומים להשגת תשומת לב אינדיבידואלית מצומצמים, היות שהם באותו גיל התפתחותי ודומים באופן פיזי (בעיקר תאומים זהים) (Ablon et al., 1986).

אנטוני ובנדק (Anthony & Benedek, 1970) ציינו כי הורות לתאומים מחייבת מהרגע הראשון כניסה לתנאים של "הורות מתחלקת", כלומר חלוקת המשאבים ההוריים ליותר מילד אחד, תוך צמצום ניכר של שלב "ההורות הטוטלית" שבו מופנים מרבית המשאבים לרך הנולד. ההתחלקות בין שני ילדים בעלי צרכים דומים סימולטאנית אינה מאפשרת את בניית התהליך הנדרש ליצירת "הבועה האוטוסיסטית" העוטפת

(2003). פלוטניק (2003) מניחה, שאחדותם של תאומים מתרחשת כבר ברחם אמם. תהליך זה מתרחש כאשר מעטפת שלייה אחת נוגעת בשנייה. כך נקלטת כל תזוזה של תאום אחד אצל רעהו. כאשר שניהם שרויים במעטפת שלייה אחת, המגע בניהם הוא בלתי נמנע, וכתוצאה ממגע זה נוצר תהליך מתמשך של קליטה והפנמה של האחד את נוכחותו של רעהו (שם, 2003). ניתן להניח שכפרט, כל תאום עובר תהליך התפתחותי כתינוק יחיד: משלב לא מובחן שבו האיד והאגו הם אחד והעדר דיפרנציאציה בין העצמי לאובייקטים, לשלב שבו יכולתו התפיסתית המתפתחת מאפשרת עירות לכך שהאם איננה הרחבה שלו, ותחילתם של מודעות להפרדה ותהליכי הזדהות והפנמה (Leonard, 1961). אצל תאומים כל תינוק צריך לעבור תהליך של מודעות לא רק שהוא נפרד מאימו, אלא יש לו משימה נוספת של הפרדה והבחנה בינו לבין התאום השני (שם, 1961). האמון הבסיסי האמור להתפתח בין התינוק לאמו בשלב הסימביוזה משמש כמפתח לנפרדות בין התינוק לבין האם. במקרים שבו האמון אינו מתפתח כראוי עקב חוסר הזמינות של האם לכל אחד מהתאומים עלול להתעורר בתינוק "רעב" תמידי לסימביוזה, והתוצאה היא תלות אינסופית, קושי ביצירת גבולות "עצמי" וחרדת פרידה (באור, 2004; סמילנסקי, 1990). כדי להשיג "יותר" סימביוזה, כל תאום עלול לפתח עצמיות מדומה – "עצמי כוזב", המגיב על צרכיה של אמו ולא על צרכיו שלו, מה שעלול להביא את התאום למצב תלותי-סימביוטי, שבו לא קיימת הפרדה בין דימויו ה"עצמי" לבין דימויו האובייקט (סמילנסקי, 1990).

במשך תהליך הנפרדות, התאום עומד בפני קושי כפול: טשטוש הזהות בינו לבין אחיו, והקושי בנפרדות מהאם כתוצאה מסימביוזה לא תקינה עמה (סמילנסקי, 1990). מצב זה עלול להוות קרקע פורייה ל"הזדהות הדדית", הנתפסת כתחליף לקשר סימביוטי לא מספק בין כל תאום לאמו (Leonard, 1961).

הזדהות הדדית ("twin inter identification") היא היכולת להירגע האחד בחברת האחר, חיקוי הדדי, והתייחסות אל דמות האני המשתקפת כאילו הייתה אחיו (Hartmann, 1964). סיטואציה מעין זו עלולה להביא לעיכוב בהתפתחות גבולות ה"עצמי" ובתהליך הספרציה-אינדיבידואציה, שיתבטא מאוחר יותר בקושי ביצירת קשרי אובייקט ובהתפתחות רגשית בלתי תקינה (Siemon, 1980). כמו כן, הזדהות הדדית מביאה לתגובת התאומות ("twining reaction") שבה ייצוגי ה"עצמי" והאובייקט כרוכים זה בזה (Joseph & Tabor, 1961). מקרה ייחודי זה יכול לגרום לתאומים לתפוס את עצמם כחלקים בלתי נפרדים של יחידה שאיננה ניתנת לחלוקה, ועלול להוביל

בתאומים, כפי שניתן לראות לעיל, ישנה מורכבות רבה בחוויה הסימביוטית ובהתאם בנפרדות. על כן, ההכרה ההדדית בין האם לתאומים היא מורכבת. טרם נעשו מחקרים בנושא זה, אך יש להניח שמורכבות התהליכים בתאומים תקשה על תהליך זה של הכרה הדדית בשל הבר-זמניות והנוכחות המתמדת של אחר במרחב הקיים. יש לציין שבנג'מין (Benjamin, 1995) אינה רואה את הפרט שמשחרר מתוך מערכת יחסים עם האם כמו בשלב הספריצה-אינדיבידואליזם של מרגרט מאהלר: אליבא דבנג'מין (Benjamin, 1995), הוא נעשה פעיל יותר במערכת יחסים זו, ובעל יכולות עצמאות גבוהה יותר. לכן השאלה אינה כיצד יש להשתחרר מהאחר או מהדיאדה, אלא איך הפרטים בתוך הדיאדה משתתפים באופן פעיל בתוך הקשר עם האחר ובתוכו מגלים את מהותם. ייתכן ששינוי זה בתפיסת היחסים בתוך הדיאדה, כמורכבים והדדיים יותר, נותן מרחב לתאומים ליצור קשרים מורכבים ומעשירים יותר.

המטפלים העוסקים בטיפול הדיאדי מתייחסים ישירות בהווה ליחסים המציאותיים בין ההורה לילד ולא רק לייצוגים הפנימיים, כשם שהמטפלים בגישה ההתייחסותית מדגישים את היחסים המציאותיים בין הסובייקטים. בדומה לגישה ההתייחסותית, בן אהרון (בן אהרון ועמיתיה, 1997) ממקמת את היחסים בין ההורה לילד במוקד של שיטתה.

טיפול דיאדי עם תאומים

מקורותיו של הטיפול הדיאדי הוא בעבודתה של מרים בן אהרון (בן אהרון ועמיתיה, 1997) שהתגבש לכדי מודל עבודה טיפולי: טיפול א-ם-ילד, אב-ילד. במודל זה המטפל נפגש עם כל דיאדה בנפרד ומקיים גם פגישות הדרכה להורים ללא הילד. למעשה המטפל אינו נפגש עם הילד לבד כלל. במדינת ישראל כיום המודל מהווה התערבות טיפולית שכיחה באוכלוסיות מגוונות בעיקר בגיל החביון (קפלן ועמיתים, 2010). הרעיון המרכזי שעומד בבסיס המודל הוא החשיבות והמרכזיות של ההקשר ההתפתחותי שבו גדל הילד, והגורמים בתוך היחסים העלולים לשבש את התפתחותו (שם, 2010). המטרה הטיפולית של הטיפול הדיאדי הינה טיפוח של שינויים חווייתיים ומודעות רפלקטיבית בתפקוד הבין-אישי של הדיאדה, אשר יוביל לשיפור היחסים בתוכה (בן אהרון ועמיתיה, 1997).

הפונקציה הרפלקטיבית היא ההגדרה האופרציונלית של "מנטליזציה". זו יכולת קוגניטיבית, תלויה מטרה והקשר המסייעת בהבנת העצמי והאחר במונחים של מצבים מנטאליים: רגשות, כוונות, זיכרונות, משאלות ואמונות. הפונקציה הרפלקטיבית מציידת את האדם ביכולת מפותחת להבחין בין מציאות פנימית לחיצונית, בין אופני תפקוד "משוחקים" (pretend) לממשיים, ובין תהליכים מנטאליים

לרוב תינוקות יחידים והורים, והמהווה את המצע להתפתחותה של הסימביוזה הורה-תינוק.

גושן-גוטשטיין (Goshen-Gottstein, 1980) טוענת שהורות אופטימאלית יכולה להתקיים, כאשר נולד ילד אחד בכל לידה. לילד אחד אין תחרות על מקורות הזנה והוא יוצר אצל האם פחות קונפליקטים בטיפול בו. מעבר לטיפול הפיסי דורש התינוק התייחסות אישית מצד האם. הוא תלוי בה לטיפול גירויים הדרושים להתפתחות הקוגניטיבית והחברתית, ועלול להגיב בחרדה כשהיא איננה. למעשה, הורי תאומים נדרשים לפעול בו-זמנית בשלוש רמות הורות: הורות טוטלית מקוצרת לכל תינוק (בעת הטיפול הפרטני בו), הורות טוטלית לדיאדה התאומית, והורות מתחלקת עבור כל ילד (פלוטניק, 2003).

הדרישות הרבות המוטלות על האם בהענקת תשומת לב לתאומים עלולה לגרום לאימהות להעניק לתינוק התאום טיפול שאינו מיטבי, המתבטא בתשומת לב פחותה לכל אחד מהתאומים, ככל הנראה בשל הניסיון של האם לחלק בשווה את תשומת לבה בין שני המתחרים (Vandell, 1990).

לאור זאת, אנו מציעים בעבודה זו להתבונן על הדיאדה המורכבת הזו דרך נקודת מבטה של הגישה ההתייחסותית, אשר שמה במרכז את הקשר בין הפרטים.

הדיאדה בראי הגישה ההתייחסותית והאינטר-

סובייקטיבית

אחת ההשפעות הבולטות ביותר על התיאוריה הפסיכו-תרפויטית היום ועל גישות הטיפוליות העוסקות בקשר הורה-ילד היא הפרספקטיבה ההתייחסותית (קפלן ועמיתים, 2010). התיאורטיקנים ההתייחסותיים שמו את היחסים בין סובייקטים בבסיסה של ראיית העולם שלהם (מיטשל, 2009; Aron, 1996). מעשה זה מעוגן ברעיון שיחסים (relationships) בין אם הם חיצוניים ובין אם פנימיים, בין אם דמיוניים ובין אם מציאותיים, הם לב העניין והמעשה הטיפולי (Aron, 1996).

קשיי הנפרדות והסימביוזה מתעצמים בגישתה של ג'סיקה בנג'מין (Benjamin, 1988). בנג'מין הדגישה את היות האם סובייקט בדיאדה א-ם-ילד. הפיכת האם לסובייקט הינו מרכיב חשוב בתהליך העצמאות של הפרט. לדידה הילד רואה באם סובייקט בפני עצמו, ודרך עיני האם הוא רואה גם את עצמו ככזה. היכולת הזו בתוך הדיאדה נקראה בפי בנג'מין "הכרה הדדית". קשיים בנפרדות או בסימביוזה יקשו על תהליך זה של הכרה הדדית, שכן על כל פרט בדיאדה לראות את האחר כישות נפרדת אך בעלת משמעות ורצון לחיבור. ההכרה בעצמי תתקבל על ידי הפרט רק על ידי דמות משמעתית דיה מבחינתו.

שמחה

שמחה הופנה לטיפול פרטני באמצעות אמנות בליווי הדרכת הורים. כחלק מהתהליך הטיפולי, המטפלת זימנה את הוריו לשיחה מקדימה (אינטייק). בשיחה זו, האב הביע את כמיהתו הגדולה להתחבר אל בנו. כתגובה למשאלתו של האב ולשאר התכנים שעלו בפגישה, הוחלט להציע להם אפשרות לטיפול דיאדי באמצעות אמנות בגישתה של בן אהרון (בן אהרון ועמיתיה, 1997). ההחלטה לצרף את האב לתהליך הטיפולי נבעה מתוך צורך בנוכחות ה"אחר" במרחב הטיפולי של הילד כחלק מטריאדה, מה שמכנה בריטון (Britton, 1989) "עמדת השלישי" (third position), אשר לטענתו מהווה תשתית למנטאליזאציה, לפיתוח אמביוולנטיות וריבוי פרספקטיבות לגבי העצמי, האחר והמציאות. העדרו של מרחב משולש בעולמו של ילד גובה לידו מחיר התפתחותי ורגשי משמעותי (קפלן, 2010). יתירה מזאת, מהלך זה נועד לעזור לשמחה בדרכו לאינדיבידואליזציה ונפרדות קדם-אדיפאלית, במטרה לאפשר לו את היכולת ל"הכרה הדדית" אליבא דבנג'מין (Benjamin, 1988), ובכך להגביר אצלו את הרצון להתחבר לאביו כנוכח משמעותי.

למרות הדגשה חוזרת ונישנת של המטפלת אודות חשיבותה של השמירה על המסגרת הטיפולית, הוריו של שמחה לא הצליחו להתארגן ולעמוד בכך. למעשה התקיימו רק שתי פגישות סדירות במסגרת הטיפול הדיאדי: פגישה פתיחה טריאדית עם האב והאם ופגישה דיאדית של שמחה ואימו. לאחריהן הוחלט להפסיק את הטיפול הדיאדי ולעבור לטיפול פרטני מלווה בהדרכת הורים, זאת בעקבות חוסר מסוגלותם של ההורים להיות נוכחים באופן סדיר בטיפול. מתוך שתי הפגישות והתוצרים האומנותיים שנוצרו (ציורים 1-3) התקבלה תמונה של חיבור טוטלי של שמחה להוריו בכלל, ובפרט לאם המשמשת לו כקול וכגוף. מנגד, דרך היצירות הצטיירה תמונה מדאגה. היצירה הכילה דימויים מעולמות תוכן שונים, שהחיבור היחיד ביניהם הוא באמצעות המצע המשותף (הנייר), והרקע המשפחתי של היוצרים. כפי הנראה, לא בכדי התגלו ביצירה דימויים נפרדים. כאמור, לפי בנג'מין (Benjamin, 1988), קשיים בנפרדות או בסימביוזה יקשו על תהליך של הכרה הדדית, היות שהרצון לחיבור תלוי ביכולתו של כל פרט בדיאדה לראות את האחר כישות נפרדת. אך בפועל, שמחה התקשה להיפרד מאמו בפגישות המשך. הוא הוסיף להגיע לפגישות כשהוא כרוך על ירכיה כמו גור, ונוזקק לה כמתווכת בינו לבין העולם.

ורגשיים תוך אישיים לבין תקשורת בין-אישית (קפלן ועמיתים, 2010). פונגי (Fonagy & Target, 1996), שעסק בפונקציה הרפלקטיבית ובמנטליזציה, מצא שהיכולת הזו מתפתחת בתוך יחסים בין-אישיים בטוחים והיא מוצאת ביטוי בתוך יחסים אלה.

החוויות הבין-אישיות אשר מתרחשות בתוך הטיפול מאירות את הקושי המצוי בבסיס היחסים ובייצוגים של העצמי, של האחר ושל כל אחד מהשותפים לדיאדה. אפיונים מיוחדים של כל דיאדה בנפרד – אם-ילד ואב-ילד – מכריעים לגבי הביטויים השונים של ההתנהגות האינטראקטיבית בתוך הדיאדה, תוך כדי התייחסות לשיח של זיכרונות מההווה ומהעבר כמו גם לפנטזיות על הקשר (שם, 1997).

גישה טיפולית זו טרם נחקרה בהיבט של עבודה עם תאומים. במאמר זה, לאור הסקירה הספרותית, אנו מציעים להתייחס למקרה דיאדי ייחודי זה של קשר אם-ילד בהורות לתאומים תוך כדי מתן תשומת לב מרבית למאפייניו הייחודיים, כמו גם עידוד וטיפוח הפונקציה הרפלקטיבית במטרה לחולל שינוי ביחסים הדיאדיים

ויניטות טיפוליות - שמחה וששון (שם בדוי)

שמחה וששון הם תאומים זהים (מונוזיגוטיים¹) בני חמש, הלומדים באותה מסגרת חינוכית. הם בני זקונים במשפחה מעורבת (blended family) בעלת אחים גדולים מנישואיהם הראשונים של ההורים וכן עוד שתי אחיות מהנישואים הנוכחיים. המצב הסוציאקונומי של המשפחה נמוך. הריון התאומים הפתיע את ההורים והוא לווה במאבקים רגשיים. שני התאומים שהו בפגישה ושניהם סבלו במהלך חייהם מבעיות בריאותיות סביב הנשימה. בהמשך הם אובחנו כבעלי קשיים רגשיים, התנהגותיים, תנועתיים ושפתיים ובשל כך הופנו לטיפול למרכז טיפולי על ידי הגנת. בהיבט הרגשי, שמחה הופנה לטיפול באמנות וששון לטיפול בתנועה.

¹ קיימת חלוקה מסורתית של המחקרים בתאומים לשתי קבוצות: תאומים זהים (mz או מונוזיגוטיים) ותאומים לא זהים (dz או דיזיגוטיים). תאומים זהים מוצאם מביצית אחת המופרת על ידי זרע אחד, ומתחלקת לידי שני מבנים עובריים עצמיים השווים מבחינה גנטית. שכן בתהליך החלוקה (מיטוזה) מקבל כל אחד מהתאומים כרומוזומים שמוצאם מאותם הכרומוזומים שהיו בביצית המופרת לפני חלוקתה לשניים. זהות הגנטית לדעת חוקרים מסוימים איננה מלאה, ולפיהם קיימים הבדלים גנטיים בתאומים זהים הנוצרים עוד בשלב הגרעיני על ידי מוטציות גנטיות וכן על ידי הבדלים ציטופלאסטיים (Levitani, 1977). תאומי אחווה מוצאם משתי ביציות שכל אחת מהם הופרתה על ידי זרע אחר. הם אינם דומים זה לזה מבחינה גנטית. יותר מאשר שני אחים שנולדו כתוצאה מהפריה של שתי ביציות שהופרו על ידי שני זרעים שהבשילו באברי ההפריה של ההורים במועדים שונים (שם, 1977).

הצליח להגיע לטיפולים עד סוף שנת הלימודים ואף נכנס לפגישות בלעדי אמו.

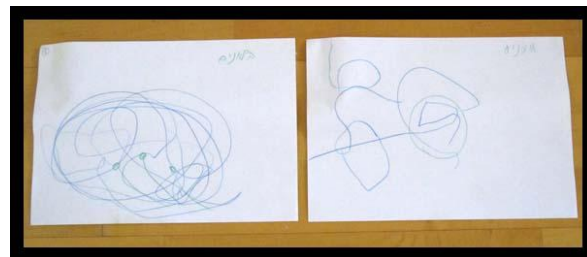
הויניטה הבאה לקוחה מתוך אחד הטיפולים אשר הוגדרו כטיפול פרטני, אך כאמור האם נשארה עמו בפגישה.

אמו של שמחה קוראת בשמו בקול רם שנשמע במרחבי המרכז. שמחה מתעלם מדבריה וממשיך לשחק בחוף כדורגל עם חבריו לשכונה. היא מגבירה את קולה בזמן שהמטפלת ממתינה בחדרה, כאשר בינתיים, משהתעייפה האם מלשדל את שמחה להיכנס לפגישה, היא גוררת אותו לחדר בכוח, תוך שהיא אוחזת במרפקו. אחיו התאום הולך אחריהם באיטיות ורוצה להיכנס גם הוא. אך האם אינה מאפשרת לו. היא מזכירה לו שהוא הולך לטיפול האישי שלו. היא סוגרת את דלת חדר הטיפולים כאשר ששון נשאר מאחוריה, מנסה להגניב מבטים לחדר דרך לבני הזכוכית. נראה כי מצב זה של חוסר זמינותה של האם לכל אחד מבניה התאומים יצר "רעב" לסימביוזה (באור, 2004; סמילנסקי, 1990), שבא במקרה זה לידי ביטוי בחדרת פרידה של ששון ותלות באמו, כמו גם היצמדותו של שמחה לאם.

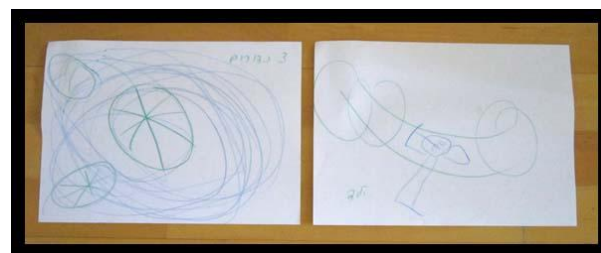
שמחה כרוך אחרי האם, מחבק בשתי ידיו את מותניה ומנסה בעל כורחו להתכרבל תחת ידה כשמבטו מופנה לרצפה. היא מציעה לו לשחק על השטיח בבובות, והוא מהנהן בראשו לאות הסכמה. הוא אינו יוצר קשר עין עם המטפלת. הוא ואמו נראים כגוף אחד, וכך הם מתיישבים על השטיח בישיבה מזרחית כשראשו ספון בברכיה. האם מציעה לו לשחק במשפחה, ומגישה לו את סלסלת הבובות. לראשונה הוא זוקף את גבו, לוקח את הסלסילה ושופך את תוכנה על השטיח. תחילה הוא יושב עם גבו למטפלת ואימו ובוחן את הבובות. הוא בוחר בדמות גברית, אותה הוא מקפיץ ומגלגל בסמוך לגופו. במקביל האם מסדרת דמויות בשורה ארוכה אותם היא מכנה "משפחה". לאחר מכן היא מצרפת את הדמות הגברית ששמחה משחק בה להיות אב המשפחה. על השטיח מפורזים חלקי ריהוט מבית הבובות. לדמות ה"אב" ששמחה אוחז בידו מרחב פרטי משלה; הדמות תנועתית - היא מקפצת בין הרהיטים המפורזים, עושה סלטות באוויר, מתקרבת למשפחה ומיד מתרחקת. המשחק מתנהל ללא מילים. כל ניסיון של המטפלת ליצירת שיח טיפולי כמו: רפלקציה, שיקוף, פרשנות (אינטרפרטציה), נתקל בשתיקתו של שמחה. האם הופכת להיות דמות מתווכת בין שמחה לבין המטפלת. הוא לוחש לה באוזנה והיא מספרת את שאמר בדרכה. אינטראקציה זו משקפת את חוסר יכולתם של האם ושמחה ל"הכרה הדדית" לפי בנגימין (Benjamin, 1988). הדבר בא לידי ביטוי בכך שאין ביכולתם להתחבר למשחק משותף ולהכיר אחד בנכחותו המשמעותית של האחר.

ציור מס' 1 - ציור משפחתי

ציור מס' 2: שרבוט מס' 1 "בלונים" - האם, שרבוט מס' 2 - "בלונים" - שמחה

ציור מס' 3: שרבוט מס' 9 "כדורים" - האם, שרבוט מס' 2 - "ילד" - שמחה

תמונה מס' 4 - בית וגינה

במהלך פגישות אלה שמחה מיעט לצייר, ונהנה ממשחק בבובות לצידה של האם, כשהיא משמשת כדוברת והוגת הרעיונות, כמו גם דמות המתפעלת ממשחקו. גם בשלב זה האם התקשתה להביא את שמחה לטיפול באופן רציף. בהמשך המטפלת התחלפה בשל יציאתה לשמירת הריון. עם זאת שמחה

הגורם המעכב את ההתפתחות התקינה של מובדלות עצמית. ניתן לראות כי בשל קשייו של שמחה, לא התאפשרה לשון התפתחות סימביוטית תקינה מול האם, דבר שכפי הנראה הקשה על תהליך האינדיבידואליזציה הבריאה והמשך ההתפתחות הרגשית שלו. ששון ושמחה הפכו לשותפי גורל, בהתאם לתיאוריה של פלוטניק (2003) אודות תאומים. בין התאומים לא נבנתה ישות נפרדת של כל אחד מהם, אלא הם הפכו לישות מאוחדת, שבה כל אחד הוא חצי מהשלם: אחד "טוב" ואחד "רע".

התקופה הראשונה בטיפול מאופיינת בעיקר בבניית מגדלים ובתים מקוביות ספוג גדולות. ששון משקיע בעיקר בבניית הגינה יותר מאשר בבניית הבית. כשהוא בונה, הוא ממעט להתייחס לשאלותיה של המטפלת, תוך כדי שהוא מפרק ובונה שוב, וכך ממשיך פעם אחר פעם, תוך שהוא מגניב מבטים חטופים ומבוזים אל המטפלת.

ששון אינו פונה מילולית אל המטפלת וכמעט אינו יוזם משחק. מידי פעם הוא נענה להצעותיה, כאשר במרבית המקרים ההזמנה למשחק נעשית כאשר היא מתחילה והוא מצטרף. לתחושתיה הוא משחק לחוד, לא איתה אלא לידה. כל ניסיונותיה לפתח תוכן סביב התהליך לרוב לא נענים. היא חשה כי הנוכחות האינטימית לא מוכרת לו ומקשה עליו. בשאר הזמן הוא משחק עימה כדורגל. כאשר במהלך המשחק יש לו צורך לנצח וחשש רב מהפסד, דבר שניכר על גופו המתוח והדרוך. כשהמטפלת מובילה, הוא מתאמץ לגבור עליה, תוך שהוא מדבר באופן המראה רצון להאדרת יכולותיו ובטחונו (הלא תמיד מוצדק) כי ינצח בקלות. במשחק הכדורגל האפקט שלו מגוון, אך ניכר כי גם בפעילות זו המשחק הוא לא אינטראקטיבי, ויש קושי ראשוני ביצירת קשר עם האחר. באחד המפגשים בו התמיד בבניה ופרוק סיוזיפיים של כל מה שבנה, כמעט ללא מילה או מבט אל המטפלת, היא מתארת חוויה של שעמום ותחושת חוסר משמעות גדולה. מידי פעם מציץ אחיו מהחלון, אך ששון כמעט לא מגיב אליו.

בהמשך הזמן, ששון לא מגיע במשך שלושה שבועות מסיבות שונות. באחת הפגישות שאחרי הפסקה זו, הוא מתמהמה בכניסה ונצמד אל אימו. היא מצידה מנסה לדחוף אותו אל החדר וגוערת בו לספר למטפלת את רצונותיו. אך ששון מסרב, נצמד ונתלה עליה בכבודות. היא נגררת לחדר כשהוא תלוי עליה ומנסה שוב לשדלו לספר, אך הוא מבקש להגיד לה את דבריו באוזנה. היא מספרת שלטענתו משעמם לו בחדר. בד בבד הוא נתלה עליה חזק יותר. המטפלת הזמינה אותם להתיישב. האם מתיישבת וששון מנסה לשקוע ממש בתוכה. כל ניסיון של המטפלת לפנות אליו ישירות גורר התחפרות עמוקה יותר. המטפלת מציעה משחקי קופסא, ששון מגלה עניין, אך עדיין

האם ממשיכה ומתארת איך שמחה, בדומה לדמות שהוא משחק בה, אוהב להשתולל בבית. היא מתארת כיצד היא מפזרת מזרונים בסלון, והוא וששון קופצים ומתגלגלים יחדיו, ונהנים זה מחברתו של זה. המטפלת מקשיבה לתיאוריה המשפחתיים, ומרגישה חוויה שונה. היא חשה מחוץ למשחק, ובנוסף מרגישה לא רצויה בדיאדה ומפריעה לה. לטענתה של פלוטניק (2003), אחד הקשיים המאפיינים את תהליך ההתקשרות אס-תינוק אצל תאומים הוא הצורך להסתגל לכניסתו של "עוזר" (שיכול להיות, לדוגמא, מטפלת, קרוב משפחה וכדומה) לקשר הזה. בהתייחס לנוכחות המטפלת כ"עוזרת", בשלב מוקדם ורגיש זה בתהליך הטיפולי, אין זה מקרי שהיא חווה את עצמה כמפריעה לדיאדה, ויתירה מזו להתקשרות הבטוחה שאמורה להיבנות בין שמחה לאמו. כך חולף לו הזמן והפגישה עומדת להסתיים. האם ושמחה משאירים אחריהם אנדרלמוסיה על השטיח ובמחשבותיה של המטפלת. הם לא עוזבים את החדר לפני שהאם מבקשת משמחה שיגיד תודה. שמחה מפנה את ראשו למטפלת ומסתכל אליה במבט מושפל. האם מתנצלת שאלו הן שעות שהוא מאוד עייף, והם עוזבים את החדר. מעבר לדלת ממתין ששון, שמח לקראתם.

ששון

ששון מופנה למרכז הטיפולי ומגיע לטיפול בתנועה. מאחר שקשייו מתוארים כמינוריים ביחס לאחיו, קיימת התלבטות האם לתת לו טיפול פרטני, או לאפשר לו התנסות טיפולית בקבוצה. לאחר התייעצות עם הגנת המפנה לטיפול ועם צוות המרכז הוחלט לאפשר לו את בניית הזהות העצמית הייחודית שלו בעזרת טיפול פרטני. במקביל, מחליטים ההורים לאפשר לשמחה, שלתחושתם זקוק לתמיכה רגשית יותר מששון, טיפול דיאדי באותו מרכז.

במפגש הראשון ששון מצליח להיפרד מאימו תוך זמן קצר ולהיכנס לחדר הטיפול בתנועה, כפי שמצופה ממנו, בשל היותו האח ה"טוב". מתוך האינטימיות של ששון, ולפי דיווח ההורים, ניתן להבין כי שמחה, אחיו התאום של ששון, מייצג את תפקיד "התאום הבעייתי", בעוד לששון תפקיד התאום ה"טוב" וה"נוח". ניכר כי דרך תפקיד "התאום הטוב" הפסיד ששון זמן איכות עם האם ובעצם נשאר לו פחות משאב אימהי.

כפי שצינו אנטוני ובנדק (Anthony & Benedek, 1970), הורות לתאומים במהותה מצמצמת את "שלב ההורות הטוטאלית". האם נדרשת למעשה לפעול בו-זמנית בשלוש רמות: הורות טוטלית מקוצרת לכל תינוק (בעת הטיפול הפרטני בו), הורות טוטלית לדיאדה התאומית, והורות מתחלקת עבור כל ילד. חסך בזמינות הרגשית של האם הוא

סיכום ומסקנות

תיאור מקרה זה ממחיש את הוויית ההורות לתאומים המחייבת "הורות מתחלקת" (Anthony & Benedek, 1970), הורות אשר בעל כורחה מצמצמת את המשאבים ההוריים, ובפרט האימהיים, לכל אחד מהילדים שנוקקים להם בו זמנית. כפועל יוצא מכך משתבשת בניית התהליך הנדרש ליצירת "הבועה האוטוסיטית", שמהווה קרקע פורייה להתפתחותה של הסימביוזה אם-תינוק (שם, 1970). כאמור, הורי תאומים נדרשים לפעול בו זמנית בשלוש רמות הורות: הורות טוטלית ומקוצרת לכל תינוק (בעת הטיפול הפרטני בו), הורות טוטלית לדיאדה התאומית, והורות מתחלקת עבור כל ילד (פלוטניק, 2003).

אין זה מקרי שנוכחותם הסימולטאנית של שמחה וששון במרחב בו מתרחש הטיפול, זה בזמן הפגישות של זה, אינה מאפשרת זמן איכות עם האם (וזאת למרות הניסיון להפרדה בימים ובשעות המפגשים של שניהם). עניין זה מדגיש את הגורם המייחד את יחסי התאומות (twinship), קרי: הנוכחות המתמדת של אדם נוסף באותו גיל, העובר את אותם משימות התפתחותיות עם אותה אם (Siemon, 1980). אותו אדם נוסף ויחיד שהוא באופן קבוע בתחום התפיסה של התינוק התאום איננו האם, אלא התינוק השני (Ablon et al., 1986).

כפי הנראה, חוסר זמינותה של האם מעצים את ה"רעב" התמידי לסימביוזה של שמחה וששון. חלון ההזדמנויות שפתחו הפגישות הטיפוליות (זמן פרטי עם האם) הציף את התלות האינסופית שלהם בה, את הקושי ביצירת גבולות "עצמי" ואת חרדת הפרידה (באור, 2004; סמילנסקי, 1990).

בדיעבד, ייתכן שהיה זה יומרני מדי להאמין שרק שמחה יוכל להפיק תועלת מטיפול דיאדי. הצורך של הסביבה בהפרדה קונקרטיה בצרכים של כל אחד מהתאומים מבטא מן הסתם את המשאלה האנושית של הכחשת התאומות, שגם כמטפלים במשפחה זו נפלנו ברשתה, משאלה שמבטאת את הפחד מפני התמזגות יתר שלהם (פלוטניק, 2003). ההפרדה המדוברת הנכיחה את התעלמותנו מטבעו ומהותו של הקשר התאומי. כיום בהתבוננות על מה שהיה, סביר להניח שהמטפלים לקו באי-ההבנה, שבעצם קיומם של התאומים יחד, בהתפתחותם הצמודה ברחם אימם, הם יעדיפו להתחבר ולהתמזג זה עם זה. התחרות על הנוכחות האימהית מרגע לידתם הופכת אותם לשותפי גורל, המבקשים למצוא נחמה איש ברעהו. בהיעדר התערבות והכוונה במצב זה לא תיבנה הישות הנפרדת של כל אחד מהם, אלא הם יהפכו לישות מאוחדת, שבה כל אחד הוא חצי מהשלם (שם, 2003). מכך ניתן להניח שכל אחד מהם קיבל מההורים "תפקיד" מנוגד לשני: שמחה נתפס כתאום ה"רע"

מסרב. לקראת סוף הפגישה הוא מתלהב מאחד המשחקים ("הך פטיש") ומתחיל לשחק בו. האם מכוונת, מתערבת ומבקרת אותו. המטפלת מציעה לה לאפשר לו להתמודד, והיא קצת מרפה ממנו. אחרי המשחק, הוא חוזר לחיק אימו שבינתיים איבדה את סבלנותה, ופונה אליו בכעס: "מה יש לך אתה, נהיית כמו אחיך". היא אומרת שאינה מכירה את ששון כד.

במפגש זה, לא במקרה, האם מתבלבלת וקוראת לו בשם אחיו, וכוועסת שהוא לא מגיב. האם מצידה נעה בין שידול סבלני ואמפאטי לבין חוסר סבלנות, עד כדי הפעלת סנקציות (כמו: "אם לא תשתף פעולה, לא אקח אותך ל..."). ניכר שהיא אינה פנויה אליו. בנוסף לכך חודר צלצול טלפון אל מרחב המפגש בכלל, ובפרט למרחב הרגעי שנוצר עבור ששון עם האם, ומפר אותם (השיחה היא מאחת מאחיותיו של ששון). עניין זה מחזק את התחושה שששון מצליח רק במאמץ רב להביע את צרכיו הרגשיים, ומנסה לאפשר לעצמו את הרגרסיה אל המקומות בהם חווה חסך הורי אל מול תובענות אחיו.

סימון (Siemon, 1980) מתארת כיצד כל תאום מפתח יכולות המשלימות את אלו של התאום השני ומגבירות את יעילות התפקוד שלהם יחד כקבוצה. נראה כי ששון פיתח את ה"השלמה הרגשית" מעין זו מול שמחה, וככל ששמחה תבע יותר את תשומת הלב ונוכחות הוריו, כך ששון צמצם את רצונותיו וצרכיו הרגשיים, והיה במידה רבה לא מורגש: "ילד נוח ולא מפריע", לדברי האם. כמו שניתן לראות באינטראקציה זו, גם כשמנסה ששון לבטא את עצמו באופן ייחודי ולבטא את ניפרדותו, האם באופן בלתי מודע מנסה לשמרו בתפקיד המוכר, כתאום ה"נוח", כשכל ביטוי שונה שלו נחוה כמאיים על הקשר הדיאדי שלהם.

לאור התנהלות הטיפול, ובהתייעצות עם צוות המרכז, המטפלת מחליטה להכניס, וליתר דיוק: להשאיר את האם בטיפול, ולעבוד על המרחב המשותף והקשר עם האם. זאת מתוך תחושה שששון מנסה ליצור את המרחב המשותף עם אמו, שאולי לא היה לו בינקותו בקשר איתה. במקביל, אחיו, כנראה לא במקרה, מתחיל להפריע ביתר שאת מבחוץ, דרך החלון, או דרך התפרצות ישירה אל החדר.

בהמשך הטיפול הקשר נבנה לאיטו, האם מתחילה להתמיד, משתדלת להגיע ללא התאום שמחה, ולקראת סיומו של הטיפול – כשמגיע שמחה למרכז בזמן הפגישות של ששון – הוא מצליח לכבד את המרחב של ששון ואימו בחדר. לימים, ששון נפתח, משתף פעולה וחוזר לפעילות במרחב, אך עדיין נוקק לנוכחות האם באופן פעיל, וגומא בצימאון את המרחב הבלעדי עם אימו.

- Ainsworth, M. D., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Anthony, E.J. & Benedek, T. (1970). *Parenthood*. Oxford, England: Little, Brown.
- Aron, L. (1996). *A meeting of minds: Mutuality in psychoanalysis*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.
- Athanassiou, C. (1986). A study of the vicissitudes of identifications in twins. *International Journal of Psychoanalysis*, 67, 329-335.
- Belsky, J. (1999). Modern evolutionary theory and patterns of attachment. In J. Cassidy & P.R. Shver (Eds), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 141-161). New York: Guilford.
- Benjamin, J. (1988). *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and Problem of Domination*. New York: Pantheon.
- Benjamin, J. (1995). *Like subjects, love Objects: Essays on recognition and sexual difference*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss*. New York: Basic Book.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Book.
- Britton, R. (1989). The Missing Link: Parental Sexuality in the Oedipus Complex. In R. Britton, M. Feldman, & E. O'Shaughnessy (Eds.), *The Oedipus Complex Today: Clinical Implications* (pp. 83-101). London: Karnac.
- Fonagy, P. & Target, M. (1996). Playing with reality: 1. Theory of mind and normal development of psychic reality. *The International Journal of Psychoanalysis*, 77, 217-233.
- Goshen-Gottstein, E.R. (1980). The mothering of twins, triplets and quadruplets. *Psychiatry*, 43, 189-204.
- Hartmann, H. (1964). Psychiatric studies of twins. In H. Hartmann (Ed.): *Essays on ego psychology*. Oxford, England: International University Press.
- Hetherington, E. M. (1999). Sibling, family relationships, and child development: *Introduction. Journal of Family Psychology*, 8, 251-253

ו"הנוקק", ואילו ששון פינה מרחב לנוקקות שלו בכך שנחווה כתאום ה"טוב". בדרך זו, כשהתאומים משלימים זה את זה בצורך שלהם, יכלו ההורים ובפרט האם לתפקד כלפי שניהם בו-זמנית ביתר קלות.

לאור זאת, מובן מדוע התקשו התאומים להיפרד מהאם והטיפול בהם הפך להיות דיאדי, למרות החלטת המרכז לטיפולים פרטניים מלווים בהדרכת הורים. ייתכן שזוהי דרכם הלא מודעת להראות לעולם את המורכבות שבחוויה הסימביוטית ואת המשאלה המפחידה לנפרדות בשעה שאתה חי בחוויה התאומית. התאומים לא הותירו בידי מטפליהם ברירה אלא לייחל בעבורם ולעזור להם ולאם לפתח את היכולת ל"הכרה הדדית", אליבא דבנגימן (Benjamin, 1988), כמו גם לתמוך בתהליך בו יוכל כל אחד מהם לראות ולהכיר את האחר כישות נפרדת, אך כבעל משמעות והשתוקקות לחיבור (שם, 1988).

ביבליוגרפיה

- באור, ל. (2004). *תאומים לגדל ולגדול*. נתניה: אחיאסף.
- בן אהרון, מ., הראל, י., קפלן, ח., אבימאיר-פת, ר., גלט, ד., וינר, מ., וסרמן, א., ורז, ע. (1997). *מדריך לטיפול דיאדי: אם-ילד ואב-ילד. גישה דינמית לטיפול בהפרעות יחסים בילדות*. חיפה, אוניברסיטת חיפה.
- ויניקוט, א.ו. (2001). *הילד, משפחתו וסביבתו*. בני ברק: ספריית הפועלים.
- מיטשל, ס. א. (2009). *התייחסותיות: מהיקשרות לאינטרסובייקטיביות*. תל-אביב: תולעת ספרים.
- סמילנסקי, ש., זוהר, ד., שניר, ח. (1990). *תאומים פסיכולוגיה וחינוך*. ירושלים: הוצאת כתר.
- פלוטניק, ר. (2003). *שנינו ביחד וכל אחד לחוד*. תל אביב: הוצאת ספרים יסוד.
- קפלן, ח. (2010). האב בטיפול הדיאדי: על חשיבות המפגש עם האב הממשי. בתוך: ח. קפלן, י. הראל, ר. אבימאיר-פת (עורכים), *הטיפול הדיאדי. מפגש בין המעשה הטיפולי והתיאוריה*. חיפה: אוניברסיטת חיפה.
- קפלן, ח., הראל, י., אבימאיר-פת, ר. (2010). *הטיפול הדיאדי. מפגש בין המעשה הטיפולי והתיאוריה*. חיפה, אוניברסיטת חיפה.
- Ablon, S.L., Harisson, A.M., Valenstein, A.F. & Gifford, S. (1986). Special solutions to phallic-aggressive conflict in male twins. *Psychoanalytic Study of the Child*, 41, 239-257.

- O'Connor, T.G, Croft, C.M., & Steele, H. (2000). The contributions of behavioral genetic studies to attachment theory. *Attachment & Human Development, 2*, 107-122 .
- Sandbank, A.C. (1999). Introduction: The importance of understanding the psychology of twin and triplet relationship. In A.C. Sandbank (ED.), *Twin and Triplet Psychology*. London: Routledge .
- Siemon, M. (1980). The separation-individuation process in adult twins. *American Journal of Psychotherapy, 34*, 387-400 .
- Vandell, D. L. (1990). Development in twins. In R. vasta (Ed.), *Annals of Child Development*, (pp. 145-174). Greenwich, CT : JAI Pres
- Hinde, Robert A. (1997). *Interpersonal relations*. UK. Psychology Press.
- Joseph, E.D. & Tabor, J. (1961). The simultaneous analysis of a pair of identical twins and the twinning reaction. *Psychoanalytic Study of the Child, 16*, 275-285 .
- Leonard, M.R. (1961). Problems of identification and ego development in twins. *Psychoanalytic Study of the Child, 16*, 300-320 .
- Levitan, M. (1977). *Textbook of human genetics* (2nd Ed.). New-Work: Oxford University Press.
- Mahler, M.S., Pine, F., & Bergman, A. (1975). *The psychological birth of the human infant*. New York: Basic Books .
- Minde, K., Corter, C., & Goldberg S. (1986). The contribution of twinship and health to early interaction and attachment between premature infants and their mothers. In J. Call, E. Galenson & R. Tyson (Eds.), *Frontiers of infant psychiatry* (pp.161-175). New York: Basic Books .
- O'Connor, T.G, & Croft, C.M. (2001). A twin study of attachment in preschool children. *Child Development, 72*, 1501-1511 .

לפניות בנוגע למאמר זה: שלומית חסיד, דוא"ל:

shlomit.p@gmail.com